

URSULA LE GVIN I DAO

*Zemlja koje nigde nema, to je pravi dom.
(Tajna zlatnog cveta)*

Formativni period života Ursule Le Gvin, rođene 1929. godine, pada u vreme sve veće popularnosti filozofije, religije i umetnosti Istoka na Zapadu. U prvi kontakt sa ovom tradicijom došla je, kako kaže, kada je oca, antropologa Alfreda Krebera, videla kako čita neku knjigu s kineskim karakterima na koricama, što ju je zaintrigiralo jer on nije znao kineski. Bila je to *Knjiga o Daou i Deu (Dao De Ding)* (Heltzel, 2000). Od tih adolescentskih dana misao Lao Cea i daoizam postaju sastavni deo njenog shvatanja života i sveta:¹ „Imala sam sreće što sam ga otkrila tako mlada i zbog toga mogla da s njegovom knjigom provedem ceo život“ (Le Guin, 1998: 5). Ovako opisuje ovaj drevni tekst: „To je najprijemčiviji od svih velikih religioznih tekstova, zabavan, oštrouman, dobrostiv, skroman, neuništivo žestok i neiscrpno osvežavajući. Od svih dubokih izvora, ovo je najčistija voda. Za mene, on je i najdublji izvor“ (Le Guin, 1998: 6).² Daoizam je duboko uticao na njen celokupan pogled na svet. Vedrina, slobodarski duh i težnja ka usklađenosti sa prirodnim tokovima samo su neke od osobina koje ova spisateljica deli sa daoističkim poimanjem sveta.

Neposrednost, živahnost i neusiljenost očituju se kako u njenoj fikciji tako i u esejima, govorima i intervjijuima. Vedrina, lakoća i karakteristični britki humor s kojim pristupa i najtežim temama, a koji se ogledaju u ritmu njenih rečenica, izboru reči i stilu, te u celokupnom pogledu na svet koji se iz njih može rekonstruisati, otelotvoruju duh daoista koji

¹ O uticaju daoizma na njen život i rad Ursula Le Gvin govori u više navrata. U intervjuu za *Paris Review* kaže: „Daoizam je sada već deo strukture mog uma“ i „Daoizam mi je pokazao kako da gledam na život i kako da ga vodim kada sam kao adolescentkinja tragala za načinom da shvatim svet“ (Wray, 2013), dok u razgovoru sa Brendom Piterson ističe „On je moj vodič“ i dalje, „Toliko je duboko u meni, toliko je sastavni deo mog tkiva i mog rada, svakako je uticao na neke moje životne odluke“ (Peterson, 2003).

² Omaž višedecenijskom istraživanju i življenju sa kineskom filozofijom je prevod *Knjige o Daou i Deu* objavljen 1997. godine, na kome je radila od svojih dvadesetih godina: „Svake decenije bih prevela po koje poglavlje“ (Peterson, 2003). Taj tekst, koji ona naziva verzijom pre nego prevodom, predstavlja plod jednog gadamerovskog dijaloga s originalom, neprekidnog susreta u kome se tumač obraća tekstu koji mu odgovara na pitanja, ili pak sam ispituje tumača.

Njeno objašnjenje načina na koji je pristupila prevođenju Lao Cea umnogome je indikativno i za način na koji inkorporira daoizam u svoje stvaralaštvo:

Naučni prevodi Knjige o Daou i Deu kao priručnika za vladaoce koriste vokabular koji naglašava jedinstvenost daoističkog „mudraca“, njegovu muškost, njegov autoritet. Ovakav jezik preuzima se, i degradira, u većini popularnih verzija. Ja sam želeta Knjigu o Putu dostupnu današnjem, ne-mudrom, ne-moćnom, i možda ne-muškom čitaocu, koji ne traži ezoterijske tajne, već osluškuje glas koji se obraća duši. Volela bih da čitalac shvati zašto ljudi vole ovu knjigu već dve i po hiljade godina. (Le Guin, 1998: 6)

vole smeh i u svom pisanju i izrekama sa nemilosrdnom snagom vitlaju mačem jasnog viđenja kao oružjem britkog duha, duha koji se, da promenim metaforu, kreće kroz sve daoističke tekstove kao veter koji pročišćuje i razvejava, odnoseći nagomilanu prašnjavu plevu i ostavljajući zlatno zrnevље. (Cooper, 2010: 10)

Ovakav stav o životu, koji se reflektovao i na njeno pisanje,³ priziva legendu o susretu Konfucija, Lao Cea i Bude. Po ovoj legendi, začetnici tri najveće religije u Kini okupili su se oko čupa sa sirčetom i kušali ga prstom. Konfucije je rekao da je kiselo, Buda da je gorko, ali za Lao Cea je bilo slatko (Cooper, 2010: 10). Ukus koji su osetili, jasno, odražava njihovo viđenje života: razočarani iskvarenosću ljudi, konfucijanci ga sagledavaju kao kiseo, za budizam život predstavlja patnju i bol – gorak je. Daoisti ga pak vide kao suštinski dobar i prijatan – sladak – kao dar koji treba čuvati, koristiti, negovati i u njemu uživati.

Ursulu Le Gvin i daoizam spaja i imperativ slobode – slobode misli, reči i dela, slobode kao bazične životne potrebe. Metafora rušenja zidova je često prisutna u mislima ove autorce: zidova oko sebe, ali i zidova unutar pojedinca.⁴ Sloboda je za nju proces: ona je život sâm, ona je kretanje. Ostvarivanje slobode, iako često uzima oblik borbe, zapravo je ples. Ova tema zauzima bitno mesto i kod najznačajnijih filozofa daoizma. Rihard Vilhelm ističe da je Lao Ce bio „krajnje slobodan duh“ (*Tajna zlatnog cveta*, 1982: 45), dok Livija Kon u studiji *Daoizam i kineska kultura* objašnjava da se u osnovi Džuang Ceovog učenja nalazi stanje „savršene sreće“ ili potpune slobode i mističkog sjedinjavanja sa *daoom* (Kohn, 2001: 38), koje se postiže kada sve prepreke, svi zidovi sopstva nestanu, a život postane „slobodno i lagano lutanje“.

Za daoiste se često govorilo da mogu da ostvare nestvarno mnogo ne čineći ništa, to jest prepuštajući se prirodnom toku stvari – živeći u skladu sa principom „delanja iz praznog“ (*vu-vei*). Sa preko osamdeset objavljenih dela,⁵ Ursula Le Gvin je jedan od najplodnijih pisaca svoje generacije. Pisala je paralelno, što je izuzetno retko, književnost za decu

³ Darko Suvin primećuje: „Le Gvinova [postaje neuverljivija] kada pokušava da se usredsredi na [...] svet koji propada i od koga se pojedinac mora izlozovati [...] – ona nije nosilac loših vesti“ (Suvin, 1975: pasus 1). Jedna od odlika njenog stvaralaštva koja brzo pada u oči čitalaca jeste odsustvo negativnih likova iz njenih knjiga. O tome je rekla: „Negativci mi ne idu baš od ruke. Ne znam [zašto]... Jednostavno sam prirodno tako blaga. Zlikovaštvo mi po sebi nije zanimljivo. Mnogo mi je interesantnije normalno nastojanje da se čini dobro i nekako prođe kroz život“ (Moyers, 2000).

⁴ Ona neprestano podseća da se sloboda mora aktivno ostvarivati. Iako su se njeni javni zalaganja za slobodu mahom ticala društvene slobode (jedan od skorijih primera jeste njen govor na dodjeli nagrade za životno delo, Medalje za istaknut doprinos američkoj književnosti, 2014. godine, kada je istakla da su svetu sada, kad je umetnost postala roba, potrebni „pisci koji se sećaju slobode“ jer „ljudska bića mogu pružiti otpor moći i promeniti je; otpor i promena često se začinju u umetnosti, a posebno često u našoj umetnosti – umetnosti reći“ /National Book, 2014/), ona ne propušta priliku da naglasi da je jednako važno neprestano pomeranje sopstvenih granica i otvaranje novih polja slobode u sebi, što sama čini neprestanim istraživanjem i pomeranjem granica u svom književnom radu, „uživajući u ‘unistavanju žanrova‘“ (Cadden, 2005: xi).

⁵ Napisala je, pored brojnih kraćih dela, dvadeset dva romana, preko stotinu pripovedaka sabranih u sedamnaest zbirki, dvanaest zbirki poezije, jedanaest zbirki eseja, trinaest knjiga za decu i četiri prevoda.

i odrasle, i, kako je uvek naglašavala, sve je to doživljavala kao igru: stvaralački proces neizostavno je opisivala kao zabavan, prijatan, zanimljiv, nov, podsticajan. Bez teškoće je prelazila iz jednog žanra u drugi, iz pisanja za jedan uzrast čitalaca u pisanje za drugi – jer je, kaže, samo pratila prirodu priče koju piše (James, 2000). Ursula Le Gvin je pokazala jednostavnost i lakoću života i stvaralaštva koji su meko prepušteni prirodi.

Nit daoizma utkana je u najosnovnije postavke njene poetike, a to su izbor naučne fantastike kao primarnog žanra i posvećenost psihološkoj i sociopolitičkoj tematici. Nema dela koje, manje ili više eksplicitno, ne odražava njenu duboku vezu sa ovom kineskom tradicijom. Samim ocrtavanjem najopštijih načela stvaralaštva Ursule Le Gvin može se zaključiti koliki je opseg uticaja kineske misli na ovu spisateljicu i u kojim se sve aspektima njenog stvaralaštva ispoljava.

Naučna fantastika se, na prvi pogled neočekivano, otkriva kao žanr blizak starokineskim estetičkim pogledima i pogodan za iskazivanje daoističkih ideja. Filozofija umetnosti stare Kine čvrsto je stajala na stanovištu da umetnost predstavlja stvaranje novog sveta, da se bilo kakva vrsta podražavanja postojećeg sveta ne može smatrati umetnošću, te je takve pokušaje prilično oštro osuđivala kao jalove i dostojarne prezira. Prema imperativu starokineske teorije umetnosti, svet ne treba odslikavati ili preslikavati, već slikati, stvarati: „Umetničko delo nije ogledalo života, već život sâm“ (Pušić, 2015: 188). Ono je na istoj ontološkoj ravni sa drugim bićima. Ono je samostalan svet uređen po sopstvenim principima, upravo kao i ovaj u kome živimo. Svaki svet umetničkog dela je stvoren, ne preslikan, iako može veoma ličiti na ovaj postojeći: „Umetnost tako ulazi u svoj prostorno-vremenski okvir, u svoju atmosferu (*yi jing*) koja ni na koji način ne imitira stvarnost. [...] Stvoriti neko umetničko delo znači stvoriti jedan svet“ (Pušić, 2015: 216–7). Umetnost je samo zaodenuta u ruho poznatog sveta da bi mogla da komunicira jer „[u] najdubljem delu sopstvenog bića umetnost nema nikakve veze sa stvarnošću pojavnog sveta“ (Pušić, 2015: 169). Objekti stvarnosti u delu stoje kao simboli ili metafore koji se moraju upotrebiti da bi smisao iskazanog bio razumljiv čitaocima. Njihovo verno oponašanje za kinesku estetiku (za razliku od nekih perioda zapadne umetnosti i filozofije umetnosti) nije cilj sâm po sebi, već oni predstavljaju sredstvo kojim se slobodno manipuliše. Umetničko delo, stoga, nije oponašanje, već stvaranje: u njemu, predstavljeni predmeti nisu tu da bi se ovekovečili, uhvatili, učinili besmrtnim, već da bi se preko njih izrazila suština jednog novog bića. Sama ta suština, međutim, ne može da se pokaže, ona uvek ostaje skrivena. Neizrecivo i nevidljivo je u središtu umetničkog dela na isti način na koji je i u središtu našeg postojećeg sveta. Umetničko delo je neiscrpno intrigantno jer se sve dubljim prodiranjem u njega i stvaralac i primalac približavaju njegovoj tajni, ali je nikad ne mogu otkriti. Ono je polje igre zato što stvaralac zna da je suština tajna, da je nemoguće otkriti je, ali je moguće zaodenuti je u simboličan, znakovni izraz. To je oslobođajući uvid koji stvaraocu odrešava ruke. U odnosu prema primaocu, cilj umetnosti jeste da ga podstakne da prevaziđe razum, da ga izazove na skok u intuitivnu spoznaju – da svoje mesto granice otvori za mesto granice dela. Umetničko delo je tako u procesu recepcije posrednik u prevazilaženju i otvaranju sopstva.

Po Darku Suvinu, najznačajniji pojmovi koji, zasnovani na idejama ruskog formalizma, obrazuju *differentia specifica* žanra naučne fantastike su *začudnost*, *spoznajnost* i *novum*, i oni se svi mogu povezati sa prethodno izloženim načelima kineske teorije umetnosti.⁶ Iako i realistička i fantastična književnost stvaraju svetove nezavisne od naše stvarnosti, u SF-ju je ova činjenica eksplisitna, dok realizam nastoji da je sakrije. Suvin kaže:

„Realistička“ naracija izgrađena je na pretpostavci iluzionističke transparentnosti između narativnog mikrokosmosa i empirijski provjerivog svijeta pisca kao i idealnog čitaoca: osnovni „ugovor sa čtaocem“ jest da postoji (ili bi bar mogao postojati) izravni referens u empirijskom „nultom svijetu“ za gotovo sve značajne agenze i objekte, znači i za ukupni kronotop, narativnog mikrokosmosa. [...] Za razliku od toga, književni ugovor začudne naracije jest da okolnosti oko glavnih agensa mogu ali ne moraju biti neutralne. (2009: 122)⁷

Naučna fantastika, dakle, podrazumeva sasvim doslovno, nedvosmisleno i otvoreno stvaranje novih svetova. Ursula Le Gvin je u mnogim prilikama isticala značaj koji za njenu umetnost ima kreiranje potpuno novih svetova, životnih oblika, društvenih uređenja koje naučna fantastika omogućuje: „Ako naučna fantastika ima nešto veliko da daruje književnosti, verujem da je to upravo sposobnost za suočavanje s jednim otvorenim univerzumom. Fizički otvorenim, psihički otvorenim. Bez zatvorenih vrata“ (Le Guin, 1979: 206). *Spoznajni horizont* koji SF kao žanr otvara u potpunosti ostvaruje potencijal slobode koji nudi shvatnje umetnosti kao polja igre oslobođenog imperativa podražavanja. Za razliku od realizma, koji prevashodno vlada sadašnjosti i prošlošću, i metafizičkih žanrova, koji su u potpunosti izvan istorijskog vremena, „[s]vaki se vremenski horizont – prošli, sadašnji ili budući – može u SF shvatiti kao poseban slučaj nekog Mogućeg Svjeta i vremenskog toka sa-gledan sa začudnog gledišta. Spoznajnost SF korelativna je slobodnom kretanju kroz vremenske dimenzije shvaćene kao isprobavanje alternativnih povijesnih tokova“ (Suvin, 2009: 124–5). *Novum*, sa stanovišta recepcije gledano, za čitaoca predstavlja poziv i podsticaj na prevazilaženje sopstvenih granica. Čitaoci naučne fantastike se „suočavaju s onim Nepoznatim ili Drugim što ga donosi novum. U kibernetskoj povratnoj petlji (*feedback*), ova napetost pak ‘očuđuje’ (*ostranjet*) čitaočevu empirijsku normu, ideološke sigurnosti i navike“ (Suvin, 2009: 125).

U delima Ursule Le Gvin se kao dve osnovne ose interesovanja izdvajaju pojedinac (njegova psihologija i duhovnost) i društvo. Tako je i u kineskoj misli – pojedinac i društvo su

⁶ Suvin u „Tezama o poetici naučne fantastike“ u nekoliko navrata i upućuje na estetičku misao klasične Kine (2009: 123).

⁷ Ovu osobinu naučne fantastike Zoran Živković objašnjava na sledeći način: „[Građa] se, kada su u pitanju oblici fabuliranog proznog pripovedanja, u načelu može uzeti sa prostranog područja čiji su polovi ‘empirija’ i ‘novum’. Očigledno je da će, po svom avangardnom položaju unutar ‘polja utopijske svesti’, ‘polje naučnofantastičke svesti’ u ovom pogledu biti usredsređeno oko ‘novuma’“ (1995: 25). Frederik Džejmson (Frederic Jameson) joj pak pristupa iz drugog ugla:

Zvanično „neozbiljni“ ili petparački karakter SF-ja je odlika ključna za njegovu sposobnost da oslabi tiranski „princip realnosti“ koji u visokoj umetnosti ima ulogu sputavajuće cenzure, i da time omogući „paraliterarnoj“ formi da nasledi zadatak pružanja čitaocima alternativnih verzija sveta koji na drugim mestima deluje kao da se odupire čak i zamišljenoj promeni. (1975: pasus 8)

neodvojivi. J. P. Mei ističe da su društvene, etičke i duhovne vrednosti u Kini utemeljene u „osećanju srodnosti između čoveka i kosmosa [koje] je [u kineskom umu] tako snažno da je ponekad teško razabrati gde se završava etika i počinje metafizika“ (Mei, 1977: 150). Naporedo s najdubljim uvidima u ljudsku prirodu, Lao Ce iznosi na istim principima utemeljene smernice za vladanje državom. Svi njegovi iskazi o državi mogu se čitati kao da se odnose na pojedinca i obrnuto – svi koji govore o kultivisanju sopstva, ličnom negovanju *daoa*, mogu se primeniti na zajednicu. Po rečima Alana Votsa „Knjiga o Daou i Deu može se shvatiti kao priručnik sa savetima o vladanju, knjiga prirodne filozofije, ili riznica metafizičke i mističke mudrosti“ (Watts, 1981: 78). Tako i prenosoci i prevodioci budizma u Kini budizam tumače u ovom duhu, vezujući ga za konfucijansku i daoističku misao i sjedinjujući budističko učenje o prosvetljenju sa društvenim usmerenjem kineskog etosa u jedinstven i iznenađujuće harmoničan amalgam. Kang Senghui vidi ostvarenje istina uma i kultivisanje sopstva kao put uređenja države, pa je njegova krilatica bila „sa Budom rasvetliti suštastvo pojavnih bića, u istini ukorenjenim umom urediti državu“ (Pušić, 2015: 24). Lično i društveno su u kineskom poimanju sveta neodvojivi, jedno se reflektuje i preliva na drugo, međusobno se prate i usklađuju. Kod Kineza nema poricanja čovekovog postojanja i kao društvenog bića svojstvenog nekim drugim duhovnim pravcima, jer „društvo nije toliko stvar koliko proces aktivnosti koji se zapravo ne može razlučiti od ljudskih bića i životinja, i od samog života. Činjenica da nijedan ljudski organizam ne postoji bez muškog i ženskog roditelja već predstavlja društvo“ (Watts, 1975: 21). Umesto da nastoje da prenebregnu tu činjenicu i bave se isključivo duhovnim razvojem pojedinca ili pak da razrađuju teorije države kao da je ona potpuno nezavisna od ljudi koji je čine, oni ih sjedinjuju. Oni politiku uvode u metafiziku, i na specifičan način ih poistovećuju. Zapravo, ovaj se model primeњuje na svaku vrstu čovekovog delovanja u svetu, bili to politika, umetnost, međuljudski ili lični odnosi.

Kao i u *Knjizi o Daou i Deu*, gde se svaki iskaz koji se odnosi na državu može odnositi i na pojedinca i obrnuto, kod Ursule Le Gvin nailazimo na sličan princip paralelnosti spoljnog i unutrašnjeg. U svom delu ona se uvek bavi i društвom i pojedincem: i politikom i psihologijom i metafizikom, upravo kao što to čine i kineski filozofi obraćajući se svim aspektima ljudskog iskustva kao njegovim manifestacijama. U njenim delima se uvek mogu naći parallele između političkih dešavanja i previranja unutar pojedinca (na primer Sati Das u *Pričanju*), dok društveni sistem odražava načela mističkih sistema (Karthida i Orgorein u *Levoj ruci tame*, stara akanska civilizacija u *Pričanju*).

Uticaji daoizma se u opusu Ursule Le Gvin, dakle, ne svode na izravne reference na koje nailazimo u većini njenih dela i lako ih uočavamo, već sežu do samih temelja njenog stvaralaštva i prožimaju sve njegove aspekte. Zoran Živković primećuje da se „glavna vrlina naučnofantastičnog kazivanja Le Gvinove nipošto ne ogleda u pukom variranju motiva iz taoističkog viđenja sveta, već prevashodno u sjajnoj umetničkoj transpoziciji ove dalekoistočne kosmogonije“ (1983: 414). Ova kratka skica složenog odnosa koji je Ursula Le Gvin izgradila s daoizmom predstavlja poziv da se čitanje i razmatranje njenog dela obogate uvidom u filozofsku osnovu na kojoj izrasta celokupni pogled na svet izražen u egzistencijalnim, estetičkim, feminističkim, ekološkim, političkim i drugim stavovima njene fikcije, poezije i eseistike.

Literatura:

- Cadden, M. (2005). *Ursula K. Le Guin Beyond Genre: Fiction for Children and Adults*. New York and London: Routledge.
- Cooper, J. C. (2010). *An Illustrated Introduction to Taoism: The Wisdom of the Sages*. Bloomington: World Wisdom.
- Heltzel, E. E. (2000, septembar/oktobar). Portland Trailblazer: Ursula K. Le Guin. Book. [dostupno na: <http://www.bookmagazine.com/issue12/trailblazer.shtml>]
- James, W. W. (2000, 29. septembar). Intervju sa Ursulom K. Le Gvin [radio-emisija]. Gibson, S. (producent). Los Angeles: Hour 25. [dostupno na: http://www.hour25online.com/Hour25_Previous_Shows_2000-5.html#Ursula_K_LeGuin01].
- Jameson, F. (1975, novembar). World Reduction in Le Guin: The Emergence of Utopian Narrative. *Science-Fiction Studies*, 2/3 (7). [dostupno na: <http://www.depauw.edu/sfs/backissues/7/jameson7art.htm>]
- Kohn, L. (2001). *Daoism and Chinese Culture*. St. Petersburg: Three Pines Press.
- Le Guin, U. (1979). Escape Routes. U: S. Wood (ur.) *The Language of the Night*, str. 201–206. New York: Putnam's.
- Le Guin, U. (1998). *Lao Tzu: Tao Te Ching: A Book about the Way and the Power of the Way*. Boston and London: Shambhala.
- Mei, Y. P. (1977). The Basis of Social, Ethical, and Spiritual Values in Chinese Philosophy. U: C. Moore, (ur.), *The Chinese Mind: Essentials of Chinese Philosophy and Culture* (str. 149–66). Honolulu: The University Press of Hawaii.
- Moyers, B. (2000). Intervju sa Ursulom K. Le Gvin. U: D. R. Loxton i dr. (producenti) & D. R. Loxton i F. Barzyk (režiseri), *The Lathe of Heaven* [DVD]. USA: PBS.
- [National Book]. (2014, 11. novembar). *Ursula Le Guin* [video dokument]. [dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=Et9Nf-rsALK>]
- Peterson, B. (2003). The Feminine and the Tao: an interview with Ursula K. Le Guin. *Embrace the Moon: School of Tijiquan and Qigong*. [dostupno na: <http://www.embracethemoon.com/perspectives/leguin.htm>]
- Pušić, R. (2015). *Prazne ruke*. Beograd: Čigoja.
- Suvin, D. (1975, novembar). Editorial Introduction. U: *Science Fiction Studies*, 2/3 (7). [dostupno na: <http://www.depauw.edu/sfs/documents/introduction7.htm>]
- Suvin, D. (2009). *Naučna fantastika, spoznaja, sloboda*. Beograd: SlovoSlavia.
_____. *Tajna zlatnog cveta*. (1982). Niš: Gradina.
- Watts, A. (1975). *Psychotherapy East and West*. New York: Random House.
- Watts, A. (1981). *Tao: The Watercourse Way*. London: Penguin Books.
- Wray, J. (2013). Ursula K. Le Guin, The Art of Fiction br. 221. *The Paris Review*, 206. [dostupno na: <https://www.theparisreview.org/interviews/6253/ursula-k-le-guin-the-art-of-fiction-no-221-ursula-k-le-guin>].
- Živković, Z. (1983). *Savremenici budućnosti: priče i tvorci naučne fantastike*. Beograd: Narodna knjiga.
- Živković, Z. (1995). *Ogledi o naučnoj fantastici: poetika, motivi, film*. Beograd: Biblioteka XX vek.